

Ýslam Coğrafyasý: Açe

Onaylayan H. Zehra Öztürk

Çođumuzun adýný 2004 yýlýnda yabanan tsunami ile duyduđu Güneydođu Asya nýn kadim coğrafyasý Açe, yüzyýllardýr Ýslam tapýnmasýnda öncülük yapmýp, Hint alt kıtasý ile Güneydođu Asya arasýnda geçip noktasýnda bulunması nedeniyle yüzyýllar kùltürlerin harmanlandýđý zengin bir atmosfere sahip olmuştur. Yýllardýr Endonezya Hükümeti nin baskýlarına maruz kalan, 2004 tsunami ile sarsýlan Açe Müslümanlarýnýn önemli bir kesimi, balýkçýlýk ve çeltik tarýmý ile geçinmekte, mütevizý yapamlarýnýn samimi tebessüm ile tsunami sonrası süreci atlarmaya çalyþmaktadırlar.

Açe: Mekke kapýsý

Cođrafi sýnýrları içerisinde irili ufaklý 119 adanın bulunduđu Açe, Güneydođu Asya da Sumatra Adasý nýn kuzey ucunda yer almaktadır. Açe, jeopolitik açıdan sahip olduđu konumun etkisiyle yüzyýllar boyu farklı kùltürlerin etkileşiminde olup ve bu farklı kùltürleri bünyesinde barýndýrabilmip bir coğrafyadır. Güneydođu Asya ticaretinin önemli geçip noktalarýndan biri olan Malaka Bođazý girişinde bulunması nedeniyle Açe, tarihin erken dönemlerinden itibaren ticari iliþkilerin yođun olarak yapıldýđý bir bölgedir.

Önceleri Hinduizm in ve Budizm in etkilerinin görüldüđu Açe ye Ýslam dokuzuncu yüzyýldan itibaren Hintli ve Arap Müslüman tüccarlar aracýlýđýyla gelmiş, 13. yüzyýlda Açe de ilk Ýslam sultanlýkları görülmeye başlanýptýr.

16. yüzyýla gelindiğinde, Portekiz ve Hollandalý sömürgecilerin bölgede görülmesi ve Portekizlilerin Malaka Bođazý civarýnda yerleşmeye başlaması nedeniyle, bölgede ayrı ayrı bulunan Ýslam sultanlýkları Ali Mughayat Pah tarafından birleştirilerek 1514 yýlýnda Açe Ýslam Sultanlýđý kurulmuştur. Açe Ýslam Sultanlýđý nýn tarihi rolü bölgenin Ýslamlaşmasýnda ve Portekizlilere karşı direnişin desteklenmesinde öncü olması ile pekişmiştir. Öyle ki, dokuzuncu yüzyýldan itibaren Ýslam ın Güneydođu Asya ya yayılmasýnda rol oynayan Açe de, Açe Ýslam Sultanlýđý döneminde özellikle de Sultan Ýskender Muda zamanýnda farklı cođrafiyalardan Ýslam alimlerinin bölgeye gelmeleri teşvik edilmiştir. Ýslam ın gerek Endonezya nýn gerekse Güneydođu Asya nýn diđer bölgelerine yayılmasýnda üstlendiði role binaen Açe, "Mekke Kapýsý" ünvanýyla anýlýr olmuştur.

Cuma hutbesinde Osmanlý izleri

16. yüzyýl başlarında Malaka ya yerleşmiş olan Portekizliler, Sumatra Adasý na saldýrylarda bulunması üzerine, Açe sultaný Alâeddin Riayet Pah, Portekizlilere karşı Kanuni Sultan Süleyman dan yardım istemek üzere Ýstanbul a bir heyet göndermiştir. Açe heyeti Ýstanbul a geldiði sýralarda Kanuni nin Zigetvar Seferi nde olması ve orada vefat etmesi üzerine, Açe heyeti gecikmeli de olsa II. Selim ile görüşmüştür. II. Selim askeri malzeme ve uzmanlarýn bölgeye sevk edilmesi yönünde emir vermiş, Açe sultanýna hitaben de bir ferman ve hutbe göndermiştir. II. Selim in gönderdiði hutbe 20. yüzyýl başlarına kadar Açe de her Cuma namazýnda okunagelmıştır.

II. Selim döneminde bölgeye gönderilen askeri uzmanlar günümüzde Gampung Bitai olarak bilinen bir mevkiye yerleşerek silah teknolojisinin bölge insanı tarafından öğrenilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda, söz konusu Gampung Bitai da bir askeri akademi de kurmuşlardır. Tarihi vesikalarda aralarında alimlerin, askeri uzmanların ve çepitli zanaatkarların bulunduğu grupların Açe ye deşibik dönemlerde gittiği zikredilmektedir. Bu insanların yerleştiği köyler ise Türk köyleri olarak anılmış ve hala da anılmaktadır.

Açe de Hollanda egemenliği

16. yüzyıl boyunca sömürgeci Portekizlilere karşı mücadele veren Açe Ýslam Sultanlığı, 1599 da Hollanda nın işgal amacıyla gerçekleştirdiği saldırılarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Hollanda nın bu ilk girişimi Açe Müslümanlarının direnişi sayesinde etkisiz hale getirilmiş; ancak Hollanda nın 1873 te Açe ye savaş ilan etmesiyle 40 yıl sürecek olan Hollanda-Açe savaşları başlamıştır. Son Açe Sultanı Tunku Muhammed Davud un 1903 te vefat etmesiyle, Açe Ýslam Sultanlığı nın bir bölümünde Hollandalılar varlıklarının sürdürürken, iç bölgelerde bağımsızlık mücadeleleri sürdürülmüştür.

1942-45 yılları arasında gerçekleşen Japon işgaline kadar Hollanda hakimiyetinde kalan bölge, II. Dünya Savaşı ndan sonra Japonların bölgeden çekilmesiyle tekrar Hollanda hakimiyetine girmiş; ancak Hollanda bölgedeki hükümlerini 1949 da Endonezya Devleti ne devretmiştir.

Endonezya ya tabiiyet ve bağımsızlık özlemi

Önceleri sömürgecilere karşı mücadele veren Açe, Endonezya idaresine bırakılmasından sonra da, bağımsızlık adına Endonezya ya karşı mücadele etmeye başlamıştır. Açe-Sumatra Milli Özgürlük Cephesi (National Liberational Front of Acheh-Sumatra - NLFAS) bünyesinde bağımsızlık mücadelesi veren Açe Müslümanları, Endonezya Hükümeti nin ordusu Tentera National Indonesia (TNI) nın bölgede işlediği sistematik katliamlara maruz kalmıştır.

1956 da Endonezya içinde otonom bölge statüsü kazanan Açe, 1976 da Açe Özgürlük Hareketi (GAM) nin kurulmasıyla bağımsızlığını ilan etmiştir; ancak bağımsızlık bildiri Endonezya ve diğer devletler tarafından tanınmadığı için Açe, halen Endonezya ya bağlı otonom bölge statüsündedir.

Açe halkının bağımsızlık mücadelesini yürüten GAM, Endonezya Hükümeti nin Açelilere karşı baskı ve şiddet uygulamaya başlamasından sonra silahlanma kararı almış, zaman zaman hükümetle çatışmalar yapılmıştır. Yapılan çatışma sürecinde Endonezya Ordusu, Açe köy ve kasabalarında adam kaçışma, baskın, katliam, işkence, bölgenin geçim kaynaklarına el koyma gibi ihlaller gerçekleştirmiştir.

Tsunaminin ardından askýya alýnan çatýpma süreci

Aralýk 2004 te gerçekeþen ve Açe de 200 bin kiþinin hayatýný kaybetmesine neden olan dokuz þiddetindeki deprem ve ardından oluþan tsunami, yýllardýr bölgede iþlenen insan haklarý ihlalleri nedeniyle maðdur edilen Açe halký için beklenmedik bir süreci beraberinde getirmiþtir. Gerek altyapý sistemlerinin çökmesi, gerek aile fertlerinin kaybý gibi manevi sýkýntýlarla yüzeþen Açe halký için farklı olan geliþme, tsunami sonrasý yeniden yapýlanma faaliyetlerine yoðunlaþýlmasý nedeniyle Endonezya Ordusu nun bölgedeki ihlallerine ara vermesidir. Nitekim, tsunami ardından Endonezya Hükümeti ve GAM arasýnda Aðustos 2005 te imzalanan antlaþma yýllardýr sürmekte olan çatýpma sürecini en azýndan belli bir süre ertelemiþ gibi gözükmektedir.

Diðer yandan, Aralýk ayýnýn 11 inde Açe de gerçekeþecek olan ilk valilik seçimlerine GAM ýn baðýmsýz adayla katýlabilecek olmasý ve eyalet valisinin seçiminde Açe halkýna söz hakký tanýnmýþ olmasý, Açe nin baðýmsýzlýk mücadelesinde olumlu geliþmeler olarak görülmektedir.

Açe de siyasi ve ekonomik sorunlar iç içe

Dünyanın en zengin doðalgaz rezervlerinin bulunduðu bölgelerden biri olan Açe, petrol, kalay, altýn, platin ve demir rezervleri açýsýndan da zengindir. Ancak, Endonezya Hükümeti nin bölgedeki doðal kaynaklarýn çýkarýlmasý ve iþlenmesinde etkin olmasý ve Exxon Mobil gibi Batýlý yatýrýmcýlara imtiyaz tanýlmasý, Açe halkýnýn bölgenin doðal kaynaklarýndan yararlanmasýný engellemektedir.

Çeltik ekiminin yaygýn olarak görüldüğü Açe de, balýkçýlýk, hayvancýlýk ve ormancýlýk da baþlýca geçim kaynaklarýndandýr. Açe nin belirgin kültürel deðerlerinden biri olan, Açe evlerinin ve camilerinin süslemelerinde de sýklýkla görülen ahþap iþçiliði de geleneksel bir zanaat koludur.

Toplumsal hayatta Ýslam kültürü

Açe de Ýslam kültürünün en önemli göstergelerinden biri köy ve kasabalarda sýklýkla rastlanan camilerdir. Camiler Uzakdoðu mimarisinin izlerini tapýmakta, ibadethane olmanýn yaný sýra, toplumsal iþlevi de bulunan, insanların çeþitli etkinlikler için bir araya geldikleri, Kur an eðitimi aldýklarý, Ramazan da iftar yemeklerinin verildiði mekanlardýr. Açe de yerleþik Ýslam geleneðinden ötürü kadýnlarýn büyük çoðunluðu bapörtüsü takmakta, Ramazan ayýnda okullar tatil edilirken, resmi kurumlar da öðlene kadar hizmet vermektedir. Ramazan ayý Açe de, ibadetler ve toplumsal dayanýþma ruhu ile büyük bir coþkunluk içerisinde idrak edilmeye çalyþılmaktadır.

1979 da kurulan Pah Kuala Üniversitesi, Açe nin en önemli eğitim kurumudur. Açe de ayrıca biri özel olmak üzere üç üniversite daha bulunmaktadır. Hollanda sömürgeciliğinin eğitim alanında etkisi görülmektedir.

Açe nin tarihi zenginliklerinden olan geleneksel kurumlardan biri İslami eğitim veren "pesantren"lerdir. Diğər yandan, köylerde bulunan "meunasah" denilen yapılar da halkın bir araya geldiği, köyün misafirlerinin barındırıldığı, çocuklara Kur an eğitimi verildiği toplumsal işlevi üst düzeyde olan mekanlardandır.

Resim altı yazısı: 800 yıllık bir tarihi geçmişi olan Beytürrahman Camii, Açelilerin Hollanda ya karşı mücadelesi esnasında bir karargah işlevi görmüş, Hollanda da direnişi kırmak adına camiyi hedef almıştır. Hollandalıların yıkıldığı cami sonraki dönemde Açeliler tarafından yeniden inşa edilmiştir.

ÜLKE BİLGİLERİ

Statüsü: Endonezya ya bağılı özel otonom bölge

Başkenti: Banda Açe

Nüfusu: 4.271.000 (Tsunami öncesi), 4.031.589 (2005 Eylül sayımı)

Yüzölçümü: 55.392 km² = Endonezya topraklarının %2,88 i

Önemli şehirleri: Sabang, Lhokseumawe, Langsa, Meulaboh, Tapaktuan, Sinkil, Sligi, Simpang Ulim, Ydi

Din: %97,6 Müslüman, %1,7 Hıristiyan, %0,08 Hindu, %0,55 Budist

Dil: Açece, Endonezyaca

Etnik Durum: Açeliler, Gayolar, Alaslar, Aneuk Jameeler, Malaylar, Cavalılar, Kluetler, Bataklar

Doğal Kaynakları: Uranyum, petrol, doğalgaz, kalay, altın, platin, demir, kauçuk, kahve, palmiye yağı